

МЕДІА-ПРОСТІР ДЛЯ СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ

О. Петренко

Технологізація процесу отримання інформації, повномасштабне вторгнення військ російської федерації на територію України ставить перед сучасним українським суспільством гострі питання інформаційних впливів на формування індивідуальної та суспільної свідомості. Одним із інструментів захисту від деструктивного інформаційного впливу може виступати медіапростір як важлива складова формування свідомого громадянина держави в сучасному медіасередовищі. Тому цілком очевидним видається, що на цьому питанні варто акцентувати увагу у ході реалізації закладами освіти основних постулатів Нової української школи.

Медіа-простір сучасної бібліотеки – це доволі широка тема, яку можна вивчати з різних позицій. Бібліотечна робота поступово відходить від стандартного обслуговування лише в межах книгозбірні та починає активно опановувати нові медіа. Тому в своїй роботі вона часто використовує сучасні методи комунікації з користувачем, як то web-сайти та соціальні мережі [10].

Сучасні науковці Т. Бакка, А.Боярин, О. Волошенко, Д. Дзюба, В. Іванов, В. Дубровський, Т. Іванова, В. Левківський, Л. Найдонова, Г. Онкович, Б. Потятинник, Г. Почепцова, Н. Череповська розробили підручники й посібники з медіаосвіти для різних верств населення та рівнів освіти.

Рухаючись історією медіа, починаючи з 1982 року (Грюнвальдська Декларація з медіаосвіти), виникає становлення понять, ідей, програм з медіаосвіти для населення. У документі «Медіаграмотність і права людини», прийнятому конференцією Ради Європи, підкреслено важливість розвитку медіаграмотності та медіакомпетентності для підтримання демократії у суспільстві й рекомендовано ввести медіаосвіту у вищих навчальних закладах Європи як обов'язковий компонент [4].

У Концепції впровадження медіаосвіти в Україні говориться про потребу опрацювання стереотипів медійної грамотності педагогів, запровадження медіакомпетентності у фахові стандарти підготовки вчителів, врахування вимог медіаінформаційної грамотності в освітніх програмах, розробка навчальних медіаосвітніх курсів для підготовки і перепідготовки фахівців [5].

Відповідно до освітньої реформи Нової української школи, одна із ключових компетенцій учня є інформаційна і медіаграмотність [6].

Комп'ютеризація суспільства у XXI столітті створює підґрунтя для стрімкого розвитку усіх галузей людської діяльності. Змінюється й комунікаційна

діяльність бібліотек, які прагнуть бути сучасними та зайняти належне місце в інформаційному секторі. Варто зазначити, що роль та функції бібліотеки в медіа-середовищі постійно розвиваються. Сучасні книгозбірні прагнуть перетворитися на інформаційні центри, що доєднують громади та забезпечують їх якісним продуктом [2].

«Інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки» – це сформована у процесі цифрових трансформацій бібліотеки сукупність техніко-технологічних та програмних засобів бібліотечної діяльності, спрямованих на задоволення інформаційних і соціально-комунікативних потреб громадян, зумовлених їх професійною, громадською діяльністю, навчанням, дозволам, побутом, завданнями особистісного зростання та спілкування» [10].

У зв'язку з необхідністю формування балансу та інтеграції предметних полів ІТ-діяльності та бібліотечної справи у процесах формування інноваційного медіапростору сучасних бібліотек слід звернутись до системи освіти, яка формує сучасного бібліотечного фахівця для діяльності в умовах цифрових трансформацій. Так, аналізуючи сучасні освітньо-професійні програми «цифрового спрямування» за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», О. Матвієнко і М. Цивін (2021b) пропонують впровадити у навчальний процес дисципліни «Цифрова гуманітаристика», «Цифрове кураторство», «Цифрова наукова комунікація», «Цифрова видавнича діяльність бібліотек», «Етика діяльності у цифровому середовищі». Означені дисципліни, маючи у назві термін «цифровий», у своєму змісті акцентують гуманітарну складову цифровізації бібліотек, базуючись на аксіологічних принципах їх існування [10].

Загалом слід зазначити, що формування інноваційного медіапростору сучасної бібліотеки є складним поліфункціональним завданням, має формуватися шляхом проєктного ІТ-менеджменту із безпосереднім залученням до реалізації проєкту практиків бібліотечної діяльності та бібліотекознавців-науковців.

Переосмислення медіа-простору бібліотек та важливої їх ролі у становленні інформаційного суспільства знайшло відображення в працях провідних українських науковців: О. В. Воскобойникової-Гузєвої, В.М. Горового, І. О. Давидової, О. Ю. Маріної, К. В. Лобузіної та ін.

Зроблені згаданими вченими важливі наукові висновки було взято до уваги для з'ясування специфіки співпраці бібліотек з новими медіа.

У монографії О.Ю. Мар'їної «Бібліотека в цифровому просторі» здійснено теоретичне обґрунтування концепції розвитку бібліотек в сучасному медіа-середовищі. Автором охарактеризовано нову модель медіа-простору бібліотеки, що передбачає її активну участь у соціальних комунікаціях та виступити посередником у суспільних інформаційних процесах. О. В. Воскобойніковою-Гузєвою висунуто ідею, що сучасна бібліотека здатна стати інформаційним флагманом у період глобального розвитку суспільства, однак, здатна зберегти і свої традиційні культурні функції. Медіаграмотність – це практичний навик, риса стилю життя. Коли медіаграмотна людина бачить сумнівну інформацію, вона намагається її перевірити. Це людина, яка не просто пливе за інформаційною течією, а критично сприймає цей потік. Сьогоднішні реалії в Україні вимагають навичок критичного мислення та вміння продукувати медіаповідомлення, майстерності перевірки, верифікації інформації, контенту, медіамеседжів. Саме тому громадськими та державними організаціями налагоджено співробітництво із закордонними партнерами через різні види методичної, проектної роботи, тренінги, вебінари та безкоштовні онлайн-курси.

Таким чином, медіаосвіта – елемент навчального процесу, який планомірно формує в суспільстві медіакультуру, провадить виучку індивіда до безпечної та продуктивної взаємодії із новітнім мас-медіа, беручи до уваги як звичні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і нові (комп'ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа, враховуючи розвиток інформаційно-комунікаційних технологій [5].

Поняття «медіа», «мас-медіа» та «соціальні медіа» часто вживаються в дослідженнях медіа-середовища бібліотек, як їх невід'ємного складника. Сьогодні медіа можна розглядати також як динамічний елемент культури, що стрімко розвивається. Фахівці медійного середовища переконливо вказують на суспільне формування медійної культури, а способи взаємодії різних організацій з медійним середовищем відбувається за правилами та принципами, що постійно перебувають у процесі цих змін [2].

Формування інноваційного медіапростору діяльності сучасної бібліотеки безпосередньо пов'язане із впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій і невіддільне від соціокультурної місії бібліотеки та гуманістичної ідеї її призначення.

На гуманістичні проблеми впровадження цифрових технологій у бібліотеках науковці звертали увагу від початку активізації цього процесу. Теоретико-методологічні основи дослідження означеної проблеми в українському науковому дискурсі було закладено у працях А. Чачко (2000, 2003). Відомою

вченою у галузі бібліотекознавства був запропонований *ціннісний підхід*, який визначався дослідницею як аналіз гуманітарних (призначення бібліотеки) і технологічних (способів реалізації призначення бібліотеки) проблем [10].

Стрімкий розвиток суспільства сприяє й розширенню власного медіа-середовища бібліотек та залученню нових користувачів, зокрема молоді, яка зорієнтована на використання сучасних інформаційних технологій. На сайтах українських бібліотек все частіше можна побачити різноманітні матеріали та сервіси, призначені для допомоги користувачеві під час вибору, пошуку інформації. Наприклад, функціонують електронні книги, журнали, електронні каталоги, електронні бібліотеки, електронні репозитарії, віртуальні довідки, віртуальні екскурсії, бази даних та архіви, хмарні сервіси, мобільні програми, системи управління базами знань тощо. Через сайти, блоги та сторінки у соціальних медіа бібліотека значно розширила роботу з користувачем та тим самим поліпшила й розширила його вибір.

Інші види та форми бібліотечно-інформаційного, віртуального обслуговування сприяють залученню нових відвідувачів та розширенню функцій сучасної бібліотеки. На сьогодні все частіше ми можемо зустріти книгозбірні в соціальних медіа, а дослідження ефективності та вироблення стратегії бібліотечного представництва у соціальних медіа є актуальним.

Досліджуючи поняття «медіа-середовище», науковці намагаються якомога точніше його пояснити. З одного боку, медіа-простір є об'єктом уваги соціологів, психологів, представників медіа, а з іншого, медіа-сфера формує культурний та соціальний простори та має на них значний вплив [2].

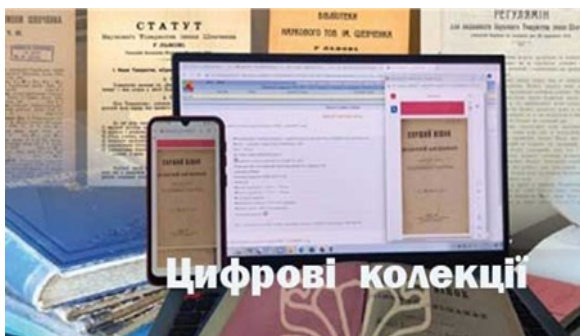
Перехід до цифрових ресурсів, інтеграція передових технологій і зосередження на цифровій грамотності змінили спосіб роботи бібліотек та взаємодію з користувачами [3].

Бібліотеки щодень збільшують свою присутність в інформаційному просторі, пропонують розширені інструменти пошуку, платформи виявлення та інші цифрові інструменти, які дають змогу користувачам отримувати доступ до інформації швидко і ефективно [3].

Однією з сучасних форм збереження та надання доступу до національного надбання є створення цифрових ресурсів. Оцифрування ресурсів із фондів бібліотек пов'язано з вирішенням двох основних проблем: надання доступу широкому колу користувачів до цифрових ресурсів та здійснення заходів щодо збереження унікальних фондів. На сучасному етапі цифрової колекції є одним із необхідних структурних блоків створення національних електронних бібліотек [7] (Рис. 1,2).

Рис. 1. Львівська Національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника пропонує своїм читачам повнотекстовий онлайн-доступ до колекцій

Рис. 2. Цифрові колекції історико-культурної спадщини пропонує читачам Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Аналізуючи рівень присутності бібліотек в інтерактивному медіа-середовищі, вивчаючи їх сторінки у соціальних мережах, звертаємо увагу на змістовне наповнення цих сторінок та частоту їх оновлення. Більшість українських бібліотек вже представлені у всесвітній мережі Internet, в тому числі і на нових медіа-платформах. Переважно бібліотеки зупиняються на певних формах комунікації – створюють бібліотечні сайти, блоги, форуми для професійної взаємодії.

За словами В. В. Загуменної: «Бібліотека – один з виробників інформаційних продуктів і послуг, основний і історично первинний інформаційний інститут, що забезпечує суспільне використання соціально значущої документованої інформації. Успішність функціонування бібліотеки залежить від конкурентоспроможності продуктів і послуг, що вона пропонує своїм користувачам» [9]. Українські бібліотеки активно використовують медіа для інформування читачів про бібліотечні продукти й послуги – користуватися електронними ресурсами (книжки, журнали, видання бібліотеки, бібліографічні покажчики, дайджести галузевих інтернет-новин, добірки корисних порад, електронні бібліотеки, інформаційно-аналітичні випуски, рекомендаційні списки тощо).

Бібліотекарі вважають корисним розміщувати публікації про діяльність бібліотеки на власних сторінках у соціальних мережах та активно опановують

медіа-простір бібліотеки. Бібліотеки можуть не обмежуватися окремими повідомленнями, а систематизувати їх або публікувати з певною періодичністю.

Із розвитком технологій медіа-простір сучасної бібліотеки зазнає постійних змін. Звичні стандарти обслуговування читачів втрачає актуальність. Бібліотечна робота виходить за межі книгозбірні. Важливу роль у процесі налагодження комунікації бібліотеки з потенційним читачем відіграють новітні медіа-ресурси. Сучасному читачеві необхідно швидко знаходити інформацію та орієнтуватись в інформаційному просторі, а бібліотека здатна йому допомогти і цьому тільки за умови технологічної мобільності. Тому в своїй роботі вона активно використовує сучасні методи комунікації з користувачем: веб-сайти, блоги, форуми, соціальні мережі Facebook, Instagram, Twitter тощо.

Активне використання медіа у своїй роботі дає можливість не лише інформувати про свою діяльність, а й залучати до бібліотеки молоде покоління. Світ змінюється й бібліотечне середовище молодіє, тож молоде покоління активно використовує нові медіа в своєму житті для роботи, відпочинку, навчання.

Одним з важливих кроків у розширенні медіа-середовища сучасної бібліотеки є формування, виготовлення та реалізація власного сучасного контенту. А використання соціальних мереж у роботі бібліотеки, створення авторських дописів та підвищення активності працівників шляхом проходження тренінгів, курсів з медіа-грамотності є запорукою розвитку книгозбірні та залучення нових користувачів [2].

Варто зазначити, низка факторів – політичних, економічних, соціальних – спричинили необхідність змін звичного образу роботи бібліотеки, її швидкої адаптації до перетворень у суспільстві.

Українські бібліотеки, особливо у стані війни – це не просто місце для читання книг, але й центри культурного життя, де відбуваються різноманітні заходи (онлайн, офлайн), спрямовані на розвиток освіти, культури та національної свідомості.

З початком повномасштабного вторгнення рф на територію України, кожна бібліотека намагається зробити все можливе, щоб працювати максимально потужно. Все частіше відбуваються позитивні зміни у різних сферах функціонування бібліотек. Вивчається досвід роботи закордонних бібліотек стосовно удосконалення методики використання та розвитку відкритих освітніх ресурсів; покращується пошукова система для одночасного пошуку користувачем відповідної інформації за багатьма джерелами, як серед друкованих видань з фондів бібліотек, так і в електронному архіві та повнотекстових базах вільного доступу [1].

Але, на жаль, є багато книгозбірень, що не мають такої можливості. В основному це стосується сільських бібліотек, які намагаються організувати бібліотечне обслуговування в селищних радах, церковних храмах, модульних будиночках та інших точках локації.

Бібліотеки, які перебували під окупаційним режимом, а з часом знову повернулися до визволених українських територій, активізували свою роботу і стали лідерами у відновленні громади, місцем сили та насаги [1]. Яскравим прикладом є бібліотека на Тростянецьчині, після звільнення громади, заклад відновили (Рис. 3).

Рис. 3. Бібліотека в с. Солдатське на Тростянецьчині

Бібліотеки тилкових регіонів України, які приймають внутрішньо переміщених осіб – це «особливі» бібліотеки. Більшість таких бібліотек часто на своїх веб сайтах та сторінках в соціальних мережах стають дієвими, адже можуть надавати інформацію щодо діяльності ЦНАПів, громадських організацій, розміщують «дорожню карту» для родин зниклих безвісти військових, висвітлюють теми освітнього процесу, інформують про лікувальні заклади тощо.

На сьогодні бібліотеки України стикаються з певними викликами, пов'язаними з бюджетними обмеженнями та нестачею фінансування, занепокоєнням щодо конфіденційності даних, оцифрування матеріалів та їх доступності незалежно від того, де знаходяться користувачі.

Але у відповідь на ці виклики з'являються нові технології, зокрема віртуальна та доповнена реальність,

що відкривають нові можливості для надання послуг й ефективно організації медіа-простору. Технології розширюють можливості надання та отримання бібліотечних матеріалів, а також способи взаємодії користувачів з ними.

Висновки. Дослідження демонструє, що цифровий медіапростір значно впливає на роль і функції бібліотек. Для них важливо використовувати можливості, які надають цифрові технології, і відповідним чином адаптувати свої послуги, засоби та політику. Ця трансформація не тільки зумовлює нові виклики, а й покращує здатність бібліотеки обслуговувати інформаційні, освітні, культурні потреби користувачів у цифрову еру.

В умовах цифрових трансформацій бібліотек актуальними залишаються питання уникнення технологічного детермінізму та необхідності адаптації гуманістичної функції бібліотеки до інноваційних перетворень.

Техніко-технологічну та соціально-комунікативну складові інноваційного медіапростору сучасних бібліотек слід розглядати у взаємозв'язку і взаємовпливі відповідно до аксіологічних орієнтирів функціонування бібліотеки, поміж яких і реалізація соціальних-освітніх, ціннісно-орієнтаційних, морально-етичних, меморіальних, рекреаційних функцій.

Теоретико-методологічною основою дослідження питань впровадження цифрових технологій у бібліотеках є ціннісний підхід, який полягає у спільному вивченні гуманітарних (призначення бібліотеки) і технологічних (способів реалізації призначення бібліотеки) проблем.

З огляду ціннісного підходу інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки – це сформована у процесі цифрових трансформацій бібліотеки сукупність техніко-технологічних та програмних засобів бібліотечної діяльності, спрямованих на задоволення інформаційних і соціально-комунікативних потреб громадян, зумовлених їх професійною, громадською діяльністю, навчанням, дозвіллям, побутом, завданнями особистісного зростання та спілкування.

Список використаних джерел

1. Бергелська А. Проблеми збереження та захисту архівів, бібліотечних фондів й інших об'єктів культурної спадщини в умовах війни / *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2023. Вип. 69. С. 193–214. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nbnbumviv_2023_69_15
2. Боярин А. Медіа-середовище сучасної бібліотеки. *Інтегровані комунікації*. №2 (6), 2018. С. 33–40.
3. Горбань Ю., Гайсинюк Н. Цифровий медіапростір сучасної бібліотеки закладу вищої освіти: трансформація ролі та функцій// *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 6 (1). С. 32–42. URL: <http://infotech-soccult.knukim.edu.ua/article/view/283937/278284>
4. Іванов В. Ф. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник. Київ: Центр вільної преси, 2012.
5. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). URL: http://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya/
6. Концепція Нової української школи. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepcziva.html>
7. Лобузин І. Цифрові колекції наукової бібліотеки: організація інформаційних ресурсів та мережевої комунікації. К., 2017. 21 с.
8. Лобузин І. Цифрові бібліотечні проекти: технологічні рішення та управління життєвим циклом колекцій: монографія. К., 2016. 214 с.
9. Загуменна В. Класифікація інформаційних продуктів і послуг бібліотек з переорієнтацією на сервісність обслуговування, 2013. URL: <http://www.slideshare.net>.
10. Хрущ Світлана. Інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки: аксіологічні орієнтири функціонування / *Бібліотека у цифровому середовищі: Library in the Digital Environment*. Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук: Ukrainian Journal on Library and Information Science. Issue 9 (2022). 70–78.